

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

ЗА СВОБОДУ

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ДІАЛОГ ТА СПРОБИ ПОРОЗУМІННЯ

суперечили цьому курсу. Проте неможливо було і повністю їх ігнорувати. Тому влада намагалася задовольняти деякі культурні та освітні потреби українців, але з обмеженими можливостями для подальшого розвитку. Вимоги щодо депортаційної операції «Вісла» відкинули. Це стосувалося і вимог щодо легалізації Греко-Католицької Церкви, їй дозволили функціонувати в межах Римо-Католицької Церкви.

ПОЛЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ РАДЯНСЬКОГО ЛЬВОВА 1960–1980-Х РОКІВ

Процес історичного розвитку суспільства багатогранний, його не можна обмежити політичними, економічними чи правовими категоріями, проте можна чітко виокремити чинники, які впливають на його формування. Це насамперед самовідчуття, як людина у повсякденності визначає свою ідентичність, а також колективна пам'ять, історико-культурна спадщина та здатність до колективної дії. Степан Цвейг у своїх спогадах «Вчорашній світ» наголошував, що реконструювати факти тої чи тої епохи набагато легше, ніж відтворювати її духовну атмосферу, адже вона виявляється не в поверхових, масових подіях, а радше в дрібницях, окремих епізодах приватного характеру⁷⁵.

У своєму дослідженні ідентичності Львова О. Кривдик зазначив, що «Ідентичність – це айсберг. І хоча надходить глобальне потепління, що має змогу розчинити її як таку, та було би варто розгледіти його підводну частину»⁷⁶. Тут важливо пам'ятати, що ідентичність залежить від історичного періоду, влади, якій підпорядковане місто, тож коли Львів потрапляє до складу УРСР, зникає не лише його мультикультурність, місто перестає бути українським, його формують за зразком міста радянського: до Львова переїжджає багато робітників для розвитку промисловості, низові ініціативи відкидаються, а культурне життя розвивається лише в контексті радянського⁷⁷.

Змінюється також і національний склад міста. За результатами перепису 1959 р. у Львові налічувалося понад 410 тис. жителів. Найбільшою етнічною групою були українці. Їх мешкало майже 250 тис. осіб, що становило 60,2 % жителів Львова. Росіян, яких до вересня 1939 р. у Львові було всього декілька сотень, налічувалося 111 тис. Частка росіян становила 27,1 %, євреїв – 6,3 %, поляків – 3,9 %. Поляки (найбільша етнічна група у довоєнному Львові) після війни вже не мали суттєвого значення в його суспільному житті⁷⁸. Однак у Львові русифікація не проходила за типовим прикладом радянських міст, а мала зворотний процес: тут збільшувалась кількість україномовного населення через інтенсивну міграцію жителів з села та високу національну самосвідомість. А в 1960–1980-х роках кількість поляків у Львові зменшилась в середньому на 2 тис. і на 1989 р. становила 1,2 %.

⁷⁵ Цвейг С. Вчорашній мир: воспоминания европейца / пер. с нем. Г. Кагана. Москва: Ко-Либри, 2015. С. 292.

⁷⁶ Кривдик О. Львівська ідентичність: кнайпи – каляфйори – стенки. *Leopolis multiplex*. Київ: Грані-Т, 2008. С. 28.

⁷⁷ Лісна О. Хто такі львів'яни? Шлях до ідентичності. URL: http://tvoemisto.tv/exclusive/shcho_oznachaie_buty_lvivyanynom_81044.html (дата звернення: 02.12. 2019 р.).

⁷⁸ Лозинський Р. М. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). Львів, 2005. С. 211.

Окрім того, особи польського походження у графі національності могли писати «українець». Незважаючи на те, що радянська влада змінила умови щоденного життя поляків, а реакцією на такі суспільні виклики стала реконструкція ідентичності на базі національності, що посилювалась через протистояння «свій»–«чужий», польська частина історії Львова не завершується Другою світовою війною. У радянській політиці пам'яті стосовно Львова вибірково включали окремі українські символи в радянський історичний наратив. Так формувалась складна система маркувань, завданням якої було створити радянський образ міста та «пропагувати ідеали соціалістичного суспільства», розпочався процес активного переозначення символічного простору міста. Проте Львів не варто трактувати як зразок, що репрезентує загальноукраїнську модель національного минулого в політиці пам'яті, без консенсусу щодо українського національного минулого, адже політика пам'яті у львівському міському просторі має свої регіональні та локальні особливості. С. Капральський слушно зауважив, що «конфлікт навколо символічного простору не припиняється. Якщо одна зі сторін перестає брати в ньому участь, то він перетворюється на пасивний конфлікт пам'ятей, що в подальшому стає забуванням чи пригадуванням, але лише тієї групи, яка вижила. Пам'ять групи, що зникла, або її матеріальні втілення переможці можуть використовувати без жодних перешкод»⁷⁹.

До сьогодні долі поляків, які залишались у Львові в радянський період, не знайшли достатнього висвітлення в науковій літературі. Часто дослідники складні процеси політики пам'яті, конфліктів пам'яті подають через «запаковані» категорії мультикультурності чи минулого, що було однозначним або неоднозначним. Коли ж говоримо про Львів, важливо чітко розуміти значення, які люди вкладають в одні і ті самі поняття, як щодо простору, так і щодо минулого, бо часто опитані респонденти не усвідомлюють різниці між етнічним, політичним націоналізмом та національною належністю, особливо стосовно воєн чи внутрішніх переміщень⁸⁰.

Узагальнюючи оприлюднені результати з досліджуваної проблематики, можна виокремити три площини презентації польської ідентичності в культурному просторі радянського Львова: відображену в науковій літературі, представлену через усноісторичні свідчення польської меншини та наративи українського населення про поляків.

Спробою зобразити життя поляків у радянському Львові є дослідження О. Матюхіної⁸¹, що трактується як «етнологічний аналіз популярної культури», підготовлений тим, хто знає це місто. Однак на перший план виходить позиція авторки, її власний досвід, а отже, порушується рівновага, наприклад, дуже багато уваги присвячено побуту російських офіцерських родин у Львові. У Матюхіної старий польський Львів протиставлено новому «селянському» радянському місту, тут кожен бачить те, що хоче, поляки, зокрема, зауважують, який Львів став поганим, коли перестав бути польським. Дослідниця не зазначає, ким є її респонденти, їхнього віку, часто упускає час і середовище, яке вони презентують, а тому не висвітлює багато проблем, пов'язаних з політикою пам'яті, символами та специфікою запам'ятовування. Авторка оперує низкою цифр, але не зрозуміло, звідки вони

⁷⁹ Kapralsky S. Battlefields of memory: landscape and identity in Polish-Jewish relations. *History and Memory*. 2001. Nr 2. Vol. 13. P. 35–38.

⁸⁰ Лісна О. Хто такі львів'яни?...

⁸¹ Matyukhina A. W Sowietkim Lwowie. Zycie codzienne miasta w latach 1944–1990. Kraków: Wyd-wo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000. 173 s.

взялись, немає покликань. Вона описує низку реалій повсякдення, які не згадуються в інших дослідженнях, наприклад, складність вступу до вищого навчального закладу: «У цій системі представникам інших, нерадянських національностей у різний спосіб обмежували доступ до вищої освіти, особливо в гуманітарних та соціальних науках, а також у сфері медієзнавства»⁸². Розповідає Матюхіна і про польські фільми, радіо, що стало альтернативою радянським радіостанціям, польські газети та журнали. Тож це дослідження сприяє поширенню «польського міфу» про вирваний у поляків Львів і місто, де господарюють «чужинці» (ностальгія за втраченим містом).

У контексті українсько-польського порозуміння варто згадати про погляди Єжи Гедройця. Саме у його журналі «Культура» навіть у радянський час відстоювали право України на незалежність. «Так само, як ми, поляки, маємо право на Вроцлав, Щецин і Гданськ, так і литовці слушно домагаються Вільна, а українці Львова. Нехай литовці, чия доля складається ще тяжче, ніж наша, радіють зі свого Вільна, а у Львові майорить синьо-жовтий прапор»⁸³. Таку позицію гостро критикувала навіть польська еміграція, більшість з якої походила зі «східних кресів». Саме Гедройць став ініціатором польсько-українського діалогу, а після Гельсінської конференції 1975 р. активізувалась ще й співпраця дисидентських рухів двох країн.

На сторінках «Культури» творилася справжня історія, де не останнє місце посідала й Україна. Гедройць та його команда небайдуже ставилися до проблеми кордонів у повоєнній Польщі, не боячись за наслідки своїх поглядів чи роздумів. Вони прагнули звільнитися від стереотипів минулого, припинити мислити історичними категоріями, які зводять на манівці, навчитися мислити реальними категоріями і в таких категоріях будувати політичні дії.

На сторінках видання відпрацьовували мову взаєморозуміння, завдяки якій народи Східної Європи змогли б вийти з фатального кола ворожнечі. Окрім того, дослідження на сторінках «Культури» доносили полякам, що вони повинні знову стати творцями своєї історії, бо це – найбільша цінність, давали чітко зрозуміти, що ефективна політика не може бути сьогочасною, тактичною, вона має також бути далекосяжною і сміливою⁸⁴.

З погляду сучасності пише про польський Львів Марцін Зеневіч, наголошуючи на інтелектуальному, науковому та мистецькому польському доробку в межах сучасного міста, та виокремлює феномен польської культури у Львові в специфіці її носіїв, що мали різне етнічне походження, тому збагачували її цінностями, характерними саме для них. Надають польськості місту і поляки, які не виїжджали, не залишили міста, незважаючи на те, що були відкинуті на маргінес суспільного життя в радянський час. Наприклад, отець Рафал, який «в 60-х роках, коли влада заборонила йому душпастирювати, він працював сторожем в Стрийському парку, завжди залишаючись близько своїх вірних»⁸⁵.

⁸² Matyukhina A. W Sowieckim Lwowie... S. 151.

⁸³ Шевченко О. Архітектор українсько-польських відносин. URL: https://dt.ua/SOCIUM/arhitektor-polsko-ukrayinskih-vidnosin-260570_.html (дата звернення 04.01.2020 р.).

⁸⁴ Бердиховська Б. Україна в житті Єжи Гедройця і на сторінках паризької «Культури». *Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури»*. Київ, 2005. С. 9–33.

⁸⁵ Зеневіч М. «Польський Львів» – сучасний погляд. *Zaxid.net*. 2007. 11 вересня. URL: https://zaxid.net/polskiy_lviv__suchasniy_poglyad_n1042495 (дата звернення 22.12.2019 р.).

Про символи у Львові для поляків пише Катажина Котинська⁸⁶. Дослідниця стверджує, що в радянський період серед поляків Львова існував чіткий поділ на «ми» і «вони», а втративши контакти з громадянами Польщі, поляки у Львові стали ще більш відокремленими в межах своєї ідентичності, це дало їм змогу зберегти свою колективну пам'ять, важливі спогади, однак, зважаючи на трансформацію та специфіку пам'яті, на думку Катажини, уявлення поляків про Львів вже давно загубились у часі. Тексти поляків про Львів дуже фрагментарні, частково реальні або ж засновані на окремих спогадах. Дослідниця більше акцентує на взаємних зацікавленнях, які мають ґрунтуватись на «рівновазі», не просто забути сторінки минулої історії, а використати їх з максимальною користю.

Зв'язок між простором сучасного Львова та ідентичністю його мешканців досліджує полька за походженням, яка живе у Львові – Вікторія Маліцька. Авторка багато роздумує про символи і міфи в маркуванні Львова для поляків, а проблему частини висловлювань польських туристів про «наш Львів» пояснює тим, що комуністична влада не дозволяла говорити про це місто, щоб поляки забули про Львів, бо не можна шкодувати за втраченим. Наслідком цього стало багато спогадів про передвоєнний Львів, однак ті люди психологічно не були готові повертатись сюди, це ж породжувало певні комплекси історій у спробах змінити те, що змінити неможливо⁸⁷.

Друга площина дослідження підготовлена на основі зібраних інтерв'ю в межах українсько-німецького проекту «Нове суспільство в давньому місті – Пам'ять та історична політика засобами oral history» (за сприяння університету «Віадріна»)⁸⁸. Зібрані матеріали інтерв'ю охоплюють три різні періоди: після війни; з кінця 1950-х років і до 1990-х років; від 1991 р. і до сучасності. Окрім того, щоб якомога точніше зрозуміти практики повсякденного життя польської меншини в радянському місті, дослідники записали спогади представників трьох різних поколінь: тих, що після 1945 р. залишились у Львові, спогади про Львів їхніх дітей та внуків. Такі наративи мали б відобразити трансформації політики пам'яті, їхню специфіку та особливості, показати, як колективна пам'ять впливає на історичну свідомість.

Перший вибір, який змушені були зробити поляки Львова, – це виїхати, чи залишитись. Ось як респонденти описують ті часи: «Чому ми мали їхати до Польщі, сидіти там у якихось бараках і чекати, що, може, повернеться папа?»⁸⁹. «Ми себе запитали, чому маємо туди їхати. І куди взагалі? Що ми там матимемо, якщо у нас

⁸⁶ Котинська К. Польський міф Львова: «непевна рівновага» *Zaxid.net*. 2008. 15 квітня. URL: https://zaxid.net/polskiy_mif_lvova_nepervna_rivnovaga_n1052625 (дата звернення 12.01.2020 р.).

⁸⁷ Іванців А. Польська дослідниця Вікторія Маліцька – про Львів, поляків та ідентичність. *Micm Online*. 2017. 26 січня. URL: <http://meest-online.com/history/as-it-was/polska-doslidnytsya-viktoriya-malitska-pro-lviv-polyakiv-ta-identychnist/> (дата звернення 03.02.2020 р.).

⁸⁸ Фіялковський К., Шевчик З., Таубе Ф. Ідентифікація мешканців, що переїхали до Львова у повоєнний час, зі своїм містом / пер. з нім. В. Кам'янець. *Нове суспільство в давньому місті. Пам'ять та історична політика засобами oral history*. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemborg/einleitung_ukr.html (дата звернення: 04.02.2020 р.).

⁸⁹ Interview mit Emil Legowicz. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадріна». Львів. 2004 р. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemborg/mehrheitminderheit_ukr.html (дата звернення: 20.12.2019 р.).

тут квартира і тут ми можемо бути всі разом?»⁹⁰. Ще респонденти вказували на сімейні обставини, які ускладнювали виїзд, наприклад, хворобу чи смерть члена родини. Також вагомою причиною була надія на те, що рішення про державну належність Львова скасують, і навіть ті, хто вже готовий був виїжджати, вірили, що їдуть вони не надовго і незабаром повернуться. «Я пам'ятаю, мій колега мешкав навпроти нас. Його мати сказала мені: “Болеку, ми їдемо ненадовго. Приглянь, будь ласка, за нашим будинком. Ми скоро повернемося”». Усі думали, що це тимчасово. Поїхали й уже більше не повернулись. З одного боку, доводилося зважати на інших членів родини, а з іншого, існував тиск з боку радянських органів, які ввели правило «Або всі, або ніхто!». Богуслав Судомляк так розповідає про свою особисту ситуацію: «Я думав про це, але мама не хотіла. ... Пізніше захворіла сильно моя дружина»⁹¹. Крім того, багато респондентів розповідали, що люди якось «пристосувалися» до нових умов, знайшли себе і влаштувались, вже мали у Львові роботу та помешкання, тож не були готові починати все спочатку. Один з опитаних, Тадеуш Пйотровський (прізвище змінене), згадував, що його родина в Польщі називала «вуйком з Америки», бо він завжди привозив багато подарунків⁹².

Серед опитаних респондентів розділились думки щодо дискримінації польської меншини у Львові. Одні стверджували, що під «совітами» дискримінації взагалі не було, інші ж, наприклад, одна сімейна пара, яка не хотіла, щоб називали їхні імена, говорила, що за соціалістичного режиму ніхто не наважувався відкрито дискримінувати поляків чи проти них виступати, бо партія в ім'я радянсько-польської дружби боролася за «братерські стосунки». Кожен усвідомлював, що той, хто зазнав дискримінації, міг офіційно поскаржитися, тобто донести на «кривдника»⁹³. Теза про те, що львівські поляки не могли визнати свого походження публічно, представлена і в науковій літературі⁹⁴, однак більшість опитаних респондентів стверджує, що ніколи не робила таємниці зі своєї національної належності. «Я ніколи не приховував своєї ідентичності. Всі знали, що я поляк. Я 30 років прослужив дяком у костелі, співав у хорі – й нічого». На думку Ярмілка, переслідували насамперед політично й національно заангажованих. Якщо їх відразу не заарештовували й не депортували, то ускладнювали їм доступ до освіти⁹⁵. «Це була рабська ідеологія. Треба було так мислити, як наказували, так говорити, як наказували. Переслідували церкву, переслідували польськість ..., так само як і українство, коли у школах нав'язували свою мову

⁹⁰ Interview mit Agnieszka Wiśniewska. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадрина». Львів. 2004 р. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemberg/mehrheitminderheit_ukr.html (дата звернення: 20.12.2019 р.).

⁹¹ Interview mit Bolesław Sudomlak. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадрина». Львів. 2004 р. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemberg/mehrheitminderheit_ukr.html (дата звернення: 20.12.2019 р.).

⁹² Фурман К., Томіцька О., Туровська Й. Від більшості до меншості. Поляки у Львові після 1945 року / пер. з нім. В. Кам'янець. *Нове суспільство в давньому місті – Пам'ять та історична політика засобами oral history*. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemberg/mehrheitminderheit_ukr.html (дата звернення: 29.12.2019 р.).

⁹³ Там само.

⁹⁴ Matyukhina A. W Sowietkim Lwowie... S. 151.

⁹⁵ Фурман К., Томіцька О., Туровська Й. Від більшості до меншості...

й культуру»⁹⁶. Проте серед опитаних респондентів були й такі, хто розповідав про окремі конфліктні ситуації в повсякденному житті. Наприклад, незначні конфлікти у стосунках могли виникати з українськими колегами на роботі, однак респонденти характеризують такі ситуації як неособливо драматичні: «На роботі – так. Вони з мене сміялися: “Он, поляк іде” чи щось подібне. Але то були лиш деякі, дурні. ... Зрештою, я міг би подати й до суду, і тягали б їх на допити»⁹⁷. Інші респонденти ще позитивніше змальовували ситуацію та стверджували, що вони на роботі в розмовах з українськими чи російськими колегами говорили й по-польському. Наприклад, голова ТПКЛ вважає, що «... тим, хто приховував своє польське походження, було ще важче, бо пізніше до них за це присікувалися й обзивали “жидами”»⁹⁸. Такі розповіді свідчать про наявність конфліктів у межах меншини, які здебільшого замовчують і через багато років. З матеріалів інтерв'ю впливає також, що поляки зазнавали дискримінації через своє католицьке віровизнання. Католиків не приймали до КПРС. Але траплялися випадки, коли окремі поляки навіть без партійного квитка займали керівні посади, проте за умови, що людина не афішувала своєї польськості⁹⁹.

Ось як розповідають про своє життя у Львові поляки «другого покоління»: «Я повинна чесно сказати, що я не знаю когось, хто хоче бути поляком, хоче дотримуватися власних традицій і зазнав утиску в цьому відношенні. Я закінчила польську школу в 1958 році разом з 26 іншими випускниками і вступила до університету. Я працювала у Львівській політехніці 40 років, де всі з першого моменту знали, що я полька. Проте я не захищала докторської дисертації з дуже простої причини: я не вступила до партії»¹⁰⁰.

Матеріали для третьої частини дослідження, отримані в межах зреалізованого проекту «Усна історія Львова (опитування мешканців вулиці Богомольця 1940–1990-х рр.)»¹⁰¹, присвяченого післявоєнному радянському повсякденню, дають змогу подивитись на конкретні життєві досвіди та індивідуальні ситуації, а також порівняти їх у загальноусталених контекстах. Майже всі опитані респонденти позитивно згадують про своє життя в радянський час, акцентують на престижності «панської» вулиці «за Польщі». Також згадують сусідів-старожилів, зазначаючи, що «багато виїхало або помирало». «Пам'ятаю після війни на горі жив польський жид, на останньому поверсі, їх дуже поважали. Ще Тарганова така була, то вона була полька,

⁹⁶ Interview mit Regina Nowak. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадрина». Львів. 2004 р. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemberg/einleitung_ukr.html (дата звернення: 20.12.2019 р.).

⁹⁷ Interview mit Ludwik. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадрина». Львів. 2004 р. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemberg/einleitung_ukr.html (дата звернення: 20.12.2019 р.).

⁹⁸ Фурман К., Томіцька О., Туровська Й. Від більшості до меншості...

⁹⁹ Interview mit Halina Lewandowska. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадрина». Львів, 2004 р. URL: https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/lemberg/einleitung_ukr.html (дата звернення: 20.12.2019 р.).

¹⁰⁰ Інтерв'ю з Терезою Дудкевич. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадрина». Львів, 2004 р. URL: <http://lwow.home.pl/gazety/chmielowa.html> (дата звернення 20.12.2019 р.).

¹⁰¹ Матеріали записів інтерв'ю зроблені у межах проекту «Усна історія Львова (опитування мешканців вулиці Богомольця 1940–1990 х рр.)» URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/projects/oral-history/> (дата звернення 04.12.2019 р.).

потім теж виїхала»¹⁰². З приходом радянської влади перепланувань в квартирах не робили, за винятком комунальних. Часто в одній квартирі проживали корінні поляки та/чи українці й приїжджі зі східних регіонів росіяни чи/та євреї. Окремо в інтерв'ю йшлося про стареньких польок-сусідок, до яких підселяли кілька родин, зробивши комунальну квартиру; після їхньої смерті кімнату приєднували: «... в одній кімнаті жила пані Чеся, полька, потім померла, і об'єднали кімнату до нас»; також згадували і про «українських поляків», які не виїхали до Польщі: «... в боковій кімнаті жила полячка, яка не виїхала, але потім її заставили виїхати»¹⁰³.

Поширеними серед опитаних респондентів є висловлювання: «різниця між людьми за національністю не робили», «національна різниця не відчувалася», «не було жодної різниці у національних відносинах», «національної ворожнечі не було, за виключенням невихованості». Оскільки в радянському суспільстві пропагували національну та соціальну рівність, то про національні проблеми відкрито не говорили. «Все було більше під страхом. Тоді люди одні других боялися, десь щось сказати, навіть свою думку якусь проявити». Люди могли не виявляти своєї національності та переконань, робили це хіба що подумки. За радянської влади було недоречним вести будь-які дискусії з приводу національних питань. Хоча й тоді в громадському транспорті можна було почути суперечки на національному ґрунті, однак, на думку переселенців із сіл, рідше, ніж у пізніші часи. Все це ще доповнювалось пропагованою владою ідеєю творення єдиної «нової історичної спільноти – радянського народу», національні розбіжності існували завжди, різнилась лише міра і сфери їхнього вияву¹⁰⁴.

Ще один важливий аспект з огляду на національну самоідентифікацію львівських поляків – це те, як їх сприймають земляки в Польщі. Хоча вони самі себе вважають поляками, у Польщі тих поляків, що походять зі Львова, попри історичні зв'язки, часто називають «росіянами». Наприклад, син Збігнева Ярмілка «... був протягом усього часу навчання “росіянином”». Спочатку він їм казав: “До холери! Тато й мама – поляки. Бабця й дідусь – поляки. Як тоді я можу бути росіянином?” А вони йому на те: “Ви всі там росіяни!”»¹⁰⁵.

Незважаючи на те, що історія стосунків українців і поляків у радянському Львові не без конфліктів, на основі проведених інтерв'ю можна говорити, що обидва народи об'єднались навколо спільної проблеми – утисків з боку «совітів». «Де були, прошу мені сказати, національні відмінності? На Різдво, на польський Святий Вечір, Яся мав іти на зміну. Українець підійшов до нього й сказав: “Слухай, Ясю, йди собі, святкуй Святий Вечір! Я замість тебе заступлю на зміну”. І так і було»¹⁰⁶.

¹⁰² Інтерв'ю з п. Михайлиною та п. Наталею, записане у межах усної історичної проекту Центру міської історії «Усна історія Львова (опитування мешканців вулиці Богомольця 1940–1990 х рр.)». *Архів Центру міської історії Центрально-Східної Європи*. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/projects/oral-history/> (дата звернення 20.12.2019 р.).

¹⁰³ Там само.

¹⁰⁴ Боднар Г. Національні відносини у Львові в 1950–1970-х роках очима мігрантів із сіл. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2010. Вип. 45. С. 315.

¹⁰⁵ Interview mit Zbigniew Jarmuľko. Інтерв'ю записане у межах семінарів з усної історії, що їх проводив Європейський університет «Віадрина». Львів, 2004 р. URL: https://homepage.univie.ac.at/phillip.ther/lemborg/mehrheitminderheit_ukr.html (дата звернення: 20.12.2019 р.).

¹⁰⁶ Interview mit Bolesław Sudomlak...

Сьогодні в культурному просторі Львова ми маємо окремі представлення власної пам'яті та історії за рахунок усунення на другий план пам'ятей інших груп. Однак досі немає спільного консенсусу, як презентувати ті конфлікти пам'ятей, щоб уникнути надмірної втрати й поглинання пам'ятей окремих груп або спільнот, як зробити, щоб місця національних груп стали елементом спільної полікультурної ідентичності Львова. На сьогодні у маркуванні полікультурного минулого Львова питання ідентичностей, їхнього співіснування часто вирішують досить спрощено, не вдаючись у деталі, проблеми різних національних груп, зосереджуються лише на мирному співіснуванні. З іншого боку, фокус політики пам'яті з національних трансформацій та ідентичностей зміщується на символи та святкування культурних і наукових досягнень міста, де лише згадують про його багатокультурну спадщину.

Зважаючи на те, що історично польська та українська ідентичності у Львові пройшли через декілька етапів, вони сформували різні умови співжиття: «свій–чужий», «свій–ворог», «свій–союзник». Тому, попри навіть професійну ідентичність, поле історичної спадщини у Львові є достатньо конфліктним, адже це місто з посткомуністичним, мультикультурним минулим, на яке накладаються індивідуальні спогади, колективна пам'ять, національні міфи, міфи ідентичності, що породжує глибинні суспільні трансформації, зміни ідентифікаційних орієнтирів та сприяє еволюції ідентичності.

ПОЛЯКИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ: ІСТОРІЯ, АСИМІЛЯЦІЯ ТА НОВІ ВИКЛИКИ

Міграції поляків у південні та східні регіони не були результатом репресій або примусового переселення, як, наприклад, в історії Західної України, але відбувалися інколи не на добровільних засадах. На той час держава проводила приписну політику: призначала на військову службу або на роботу після закінчення навчання. Окрім цього, велику частку польського населення в регіонах становили частково депортовані поляки зі східних теренів Польщі або ж депортовані глибоко у Схід Росії, яким вдалося повернутися якомога ближче до «осередків цивілізації».

На сьогодні немає жодної праці, яка б стосувалася польської спільноти на Дніпропетровщині. Є окремі публікації, присвячені полякам, що проживали в Запорізькій області та місті Бердянськ, але в них про поляків Дніпропетровської області згадано побіжно, є також згадки про костел, проте вони стосуються сучасного періоду¹⁰⁷. Наше дослідження ґрунтується на матеріалах спогадів вже давно асимільованих поляків або ж їхніх дітей, а також на матеріалах радянських переписів¹⁰⁸. Додовнено роботу

¹⁰⁷Бонусяк А., Чоп Е., Красовська Г., Сухомлинов О. Поляки Бердянська: документи, факти, коментарі. Піла; Жешув; Бердянськ. 2011. 372 с.; Krasowska H. Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie. Warszawa, 2012.; Pawluk O. Odrodzenie i rozwój kultury polskiej na terenach Ukrainy Południowo Wschodniej (na przykładzie obwodu zaporoskiego). *Inteligencja Polska na Wschodzie: teraźniejszość i perspektywy*. Warszawa, 2011.

¹⁰⁸Більшість респондентів це переважно діти або ж онуки переселенців з Польщі. На сьогодні вони вже давно русифікувались або українізувались та знають небагато фактів про початок життя їхніх батьків на Дніпропетровщині. Більшість спогадів російською або «суржиком», тому для цілісного компонування тексту вони були перекладені українською мовою зі збереженням усього змісту.